

larında diğer dinî ve etnik unsurların yanında hatırı sayılır bir Rum nüfusu her zaman var olagelmıştır. Bunlar İslâm toplumunda çeşitli görev ve hizmetler ifa etmiştir.

Selçuklular ve Osmanlılar da Rum kelimesini hem coğrafi bir isim hem de bu coğrafyada yaşayanları nitelemek üzere kullanmışlardır. Meselâ Anadolu Selçuklularına Selâcika-i Rûm denilmiştir. Bunun yanı sıra Rum ismi bu coğrafyada bulunan ve Grekçe konuşan etnik grubu da ifade etmiştir. Osmanlılar'ın ilk döneminde Amasya, Sivas ve Tokat'ı içine alan idarî birim hakkında (eyâlet-i Rûm), ayrıca Anadolu'da müslüman-gayri müslim herkes için Rûm / Rûmî isminin kullanıldığı görülmektedir. Anadolu'ya mülk-i Rûm, Osmanlı Devleti'nin Avrupa yakasındaki kısmına Rumeli, Osmanlı hükümdarlarına da Rum padişahı denilmiştir. Bizans'ın varlığına son veren Fâtiş Sultan Mehmed diğer unvanları yanında Kayser-i Rûm unvanını almıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda önemli hizmetleri görülen dinî-askerî dört zümre abdalân-ı Rûm, ahîyân-ı Rûm, bâciyân-ı Rûm ve gâziyân-ı Rûm adıyla kaydedilmektedir. Genel olarak Rûmî tabiri kaynaklarda Anadolu'yu yanında Osmanlı anlamına da gelir. Rûmîlik, ırk bakımından Rumlar'ı değil, Osmanlılar'ı kapsayan kültürel ve sosyal terkibi aksettiren bir tanımlama şeklinde yorumlanmıştır. Aslında kelimenin İslâm tarihi geleneğine uygun nitelermelerden kaynaklandığı ve eski Roma toprakları ile bu topraklar üzerinde yaşayanları kapsadığı açıktır. Osmanlılar'da Rum kelimesi, tebaaları olan ve Grekçe konuşan hıristiyanları ifade etmek üzere de kullanılmıştır. Bu anlamıyla Anadolu'da Türkler'in gelmesinden önce Doğu Roma hâkimiyeti altında hıristiyanlaşmış ve dilleri Grekçe / Yunanca'ya dönüşmüş yerli halkları nitelemiştir. Selçuklu ve Bizans idaresinden Osmanlı hâkimiyetine intikal eden bu topluluklar Anadolu'nun birçok yerinde varlıklarını sürdürmüştür. Bunların yanında daha sonra Osmanlı idaresi altına girecek olan Yunan anakarası, Trakya ve adalarda yaşayan, Grekçe konuşan topluluklar tâife-i Rûmiyân olarak adlandırılmıştır. XVIII ve XIX. yüzyıllarda Anadolu'yu ve Osmanlı anlamındaki Rûmî tabiri tamamen ortadan kalkarken etnik bir grubu ifade eden Rum kelimesi yaygın biçimde kullanılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, "er-rûm", "benü'l-asfar", md.leri; *Müsned*, I, 176; IV, 335; V, 288; VI, 53; Ahtal, *Divân* (nşr. Mehdi M. Nâsirüddin), Bey-

rut 1406/1986, s. 26-27; Ebü'l-Atâhiye, *Divân* (nşr. Mecid Tarrâd), Beyrut 1415/1995, s. 634; Theophanes, *The Chronicle of Theophanes* (trc. H. Turtledove), Philadelphia 1982, s. 8-41, 44, 48-50, 54, 61, 63, 83-85, 91, 106, 133; İbn Hişâm, *es-Sire*², II, 373-389, 515-529, 606, 607; Câhiz, *er-Red 'ale'n-Naşârâ* (*Resâ'ilü'l-Câhiz* içinde, nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1399/1979, III, 303-351; a.mlf., "el-Ahâr ve keyfe taşihü" (nşr. Ch. Pellat), *JA*, CCLV (1967), s. 65-105; Belâzürî, *Fütüh* (Fayda), bk. İndeks; İbnü'l-Fakih, *Muhtasarı Kitâbi'l-Büldân* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1967, s. 136-137; Ya'kûbî, *Tarih*, I-II, tür.yer.; İbn Rüste, *el-A'lâku'n-neftse*, s. 119-127; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XI, 15-21; a.mlf., *Tarih* (Ebü'l-Fazl), I-IX, tür.yer.; Mes'ûdî, *Mürûc'uz-zeheb* (Abdülhamîd), I-IV, tür.yer.; a.mlf., *et-Tenbih*, s. 123, 137, 189-195; Mütenebbi, *Divân* (nşr. Abdülvehâb Azzâm), Beyrut 1398/1978, s. 212-349; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 303, 304, 310, 314, 325-328, 348, 351-354, 419; Makdisî, *Ahşenü't-tekâsim*, s. 165; Ebü Ali Hüseyin b. Muhammed İbnü'l-Ferrâ, *Rusülü'l-mülük ve men yaşluhu li'r-risâle ve's-sefare* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Beyrut 1972, s. 64-69, 76-89, 94, 95; Sâid el-Endelüsî, *Şabakâtü'l-ümem* (nşr. Hayât Bû Alvân), Beyrut 1985, s. 33, 96-99, 128-129; Hatib et-Tebrîzî, *Şerhu Divânı Ebî Temmâm* (nşr. Râcî el-Esmer), Beyrut 1414/1994, I, 32-49; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 97-100; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I-XIII, tür.yer.; İbnü'l-Kiftî, *İhbarü'l-'ulemâ'* (Lippert), tür.yer.; İbn Ebû Usaybia, *'Uyûnü'l-enbâ'*, s. 38-39, 151, 171, 259-260, 604-605; Zekeriyâ b. Muhammed el-Kazvîni, *Âşârü'l-bilâd*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), s. 530-532; İbn Battûta, *er-Rihle* (nşr. Abdülhâdî ef-Tâzî), Rabat 1417/1997, II, 248-258; İbn Kesir, *el-Bidâye*, I-XIV, tür.yer.; Kinalizâde Ali Efendi, *Ahlâk-ı Alâî*, Bulak 1248, II, 60; Âli Mustafa Efendi, *Kitâbü't-Tarih-i Künhü'l-ahbâr* (haz. Ahmet Uğur v.dğr.), Kayseri 1997, I/1, s. 12-14; A. A. Vasiliev, "Byzantium and Islam", *Byzantium, An Introduction to East Roman Civilization* (ed. N. H. Baynes - L. B. Moss), Oxford 1948, s. 309-325; A. N. Stratos, *Byzantium in the Seventh Century: A. D. 602-711* (trc. M. O. Grant - H. T. Hionides), Amsterdam 1968-80, I-V, tür.yer.; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, II, 38-72; III, 187, 392-431, 489-491; IV, 243, 424; VI, 465, 477; P. Wittek, "Rûm Sultanı" (trc. Muallâ Süerdem), *Batu Dillerinde Osmanlı Tarihleri*, İstanbul 1971, s. 83-104; Speros J. Vryonis, *Byzantium: Its Internal History and Relations with the Muslim World*, London 1971; Adel-Theodore Khoury, *Les théologiens byzantins et l'Islam, textes et auteurs (VIIIe-XIIIe s.)*, Louvain-Paris 1969; M. Canard, *Byzance et les musulmans du proche orient*, London 1973; Ahmad M. H. Shboul, "Byzantium and the Arabs: The Image of the Byzantines as Mirrored in Arabic Literature", *Byzantina Australiensia I: Byzantine Papers* (ed. E. M. Jeffreys - A. Moffatt), Canberra 1981, s. 43-68; Abdel-Rahman Salem, *War and Peace in Caliphate and Empire: Political Relations Between the Abbasids and Byzantium: 749-847* (doktora tezi, 1983), University of Birmingham; Muhammed Hamidullah, *el-Veşâ'iku's-siyâsiyye*, Beyrut 1403/1983, s. 107-115, 523-525; a.mlf., *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I, 331-350; Leylâ Abdülcevâd İsmâil, *ed-Devletü'l-Bizanthyeye fi 'aşri'l-imbarâtür Hırakl ve 'alâkâtühâ bi'l-müslimîn*, Kahire 1985, s. 337-417; İrfan Şahid, *Byzantium and the Arabs in the Sixth Century*, Was-

ington 1995, I/1-2; Mustafa Fayda, *Hız Ömer Zamanında Gayrı Müslimler*, İstanbul 1989, s. 29, 31, 141, 146, 151, 159, 176, 189; Şahin Uçar, *Anadolu'da İslâm-Bizans Mücadelesi*, İstanbul 1990; Şerif Baştaş, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Ankara 1989; Fehmeddin Başar, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Osmanlı-Bizans Münasebetleri: 1299-1451* (doktora tezi, 1991), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi* (trc. Fikret İşiltan), Ankara 1991, tür.yer.; W. E. Kaegi, *Byzantium and the Early Islamic Conquests*, Cambridge 1992, tür.yer.; *The Early Christian-Muslim Dialogue, A Collection of Documents from the first Three Islamic Centuries, 632-900 A.D., Translation with Commentary* (ed. N. A. Newman), Pennsylvania 1993, s. 11-131; Süleyman er-Rahîlî, *es-Sefarâtü'l-İslâmiyye ile'd-devleti'l-Bizanthyeye, Sefarâtü'd-düveli'l-'Abbâsiyye ve'l-Fâtümiyye ve'l-Emeviyye fi'l-Endelüs*, Riyad 1414/1993; Birsal Küçüksipahioğlu, *III. Abdurrahman Dönemi Endülüs Tarihi: 300-350/912-961* (yüksek lisans tezi, 1996), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 52-57, 69; Levent Öztürk, *İslam Toplumunda Hıristiyanlar: Asr-ı Saadetten Haçlı Seferlerine Kadar*, İstanbul 1998; tür.yer.; Casim Avcı, *İslâm-Bizans İlişkileri*, İstanbul 2003, tür.yer.; a.mlf., "Arap-İslâm Kaynaklarında İstanbul", *İslâm Üniwersitesi 550. Yıl Ulusal Arama ve Osmanlı Sempozyumu: XV. Yüzyıl* (ed. Sümer Atasoy), İstanbul 2004, s. 99-112; Nadia Maria El Cheikh, *Byzantium Viewed by the Arabs*, Cambridge 2004; a.mlf., "Rûm", *EP* (İng.), VIII, 601-602; Salih Özbaran, *Bir Osmanlı Kimliği: 14.-17. Yüzyıllarda Rum / Rumî Aidiyet ve İmgeleri*, İstanbul 2004; Semavi Eyice, "İstanbul'da Abbâsî Saraylarının Benzeri Olarak Yapılan Bir Bizans Sarayı: Brays Sarayı", *TTK Belleten*, XXIII/89 (1959), s. 79-111; J. Meyendorff, "Bizans'ın İslâm Anlayışı" (trc. Fuat Aydın), *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 6, Adapazan 2002, s. 21-46; Franz Babinger, "Rûm", *İA*, IX, 766; C. E. Bosworth, "Rûm", *EP* (İng.), VIII, 602-606; Mahmut Kaya, "Beytül-hikme", *DİA*, VI, 88-90; a.mlf., "Felsefe", a.e., XII, 311-313; Işın Demirkent, "Bizans", a.e., VI, 233-244; a.mlf., "Herakleios", a.e., XVII, 212-215.

 CASİM AVCI

RUM ATEŞİ

(bk. ÂTEŞ-i RUMİ).

RUM EYALETİ

Osmanlı Devleti'nde XV. yüzyıl başlarında Amasya-Tokat-Sivas yöresinde kurulan eyalet.

Osmanlılar zamanında XV. yüzyıldan itibaren Anadolu'nun tamamına "iklim-i Rûm, memleket-i Rûm", Amasya-Tokat-Sivas yöresini kapsayan çevreye de "Rûmiyye-i suğrâ" adı verilmiştir. Bu küçük yöre 816'da (1413) idarî olarak eyalet şeklinde teşkilâtlandırıldığında Vilâyet-i Rûmiyye-i Suğrâ ismiyle anılmaya başlanmıştır. Rum eyale-

tinin çekirdeğini oluşturan Amasya 795'te (1393), Tokat ve Sivas 800'de (1398) Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. 1413 yılında Rum eyaletinin teşkil edilmesinden bir yıl sonra Çelebi Mehmed'in oğlu Şehzade Murad'ın sancak beyi sıfatıyla Amasya'ya gelmesi ve babasının ölümlüne kadar burada kalması ile Amasya şehzade sancağı olarak öne çıkmış, aynı dönemde Tokat da beylerbeylik merkezi (Paşa sancağı) konumuna yükselmiştir. 926 (1520) yılına kadar beylerbeylik merkezinin Amasya ile Tokat arasında yer değiştirdiği görülür. Ancak aynı yıl tamamlanan tahririn sonuçlarını içeren bir icmal defterinde (BA, TD, nr. 387, s. 491) Rum eyaletinin Paşa sancağının Sivas olduğu kayıtlıdır. Bu tarihte eyalet merkezinin Sivas'a nakledilmesinde bilhassa Tokat bölgesinde bir süredir devam eden sosyal ve ekonomik dengesizliklerle zaman zaman meydana gelen isyanların etkili olduğu anlaşılmaktadır. Sivas'ın eyalet merkezliği statüsü, 1864 yılında taşra yönetiminde eyalet sisteminin vilâyet sistemine geçilmesine kadar sürmüştür.

Rum eyaleti XV. yüzyılın sonunda Amasya, Tokat, Sivas, Canik ve Çorum ile Karahisarşarkî yöresinden oluşmaktaydı. Bu bölgeye XVI. yüzyıl tahrir defterlerinde Vilâyet-i Rûm-ı Kadîm denilmiştir. Yeni fetihler dolayısıyla XVI. yüzyılın başlarında Trabzon, Malatya, Kemah, Bayburt, Divriği ve Gerger sancakları dahil edilince bunlar sonradan eyalete katıldığından Vilâyet-i Rûm-ı Hadîs diye adlandırılmıştır. Bu şekilde Vilâyet-i Rûm-ı Kadîm ve Hadîs olarak iki bölümde zikredilen Rum eyaleti toplam on iki sancaktan oluşmaktaydı (Amasya, Çorumlu [Çorum], Tokat ve Sivas, Sonisa [Erbaa] ve Niksar, Karahisar-ı Hasan-dıraz [Şebinkarahisar], Canik [Samsun], Trabzon, Kemah, Bayburt, Malatya, Gerger ve Divriği).

XVI. yüzyıl başlarında en geniş sınırlarına ulaşan Rum eyaletinde kırk üç kaza, kırk altı kale, otuz yedi şehir ve kasaba, 6447 köy, 3759 mezra, 154 cemaat, 447 kışlak ve yaylak bulunmaktaydı. Askerî personel olarak bir beylerbeyi, dokuz sancak beyi, kırk üç kadı, beş miralay, seksen altı zaîm, 3810 sipahi, kırk dizdar, kırk ket-hüdâ, 2335 kale muhafızı, yedi topçu, bir kaptan, iki azeb ağası, 1008 azeb neferi olmak üzere 7390 kişi mevcuttu. Eyaletin toplam nüfusu 200.000'e yaklaşmaktaydı. Bu tarihte bütün eyaletin geliri 36.364.818 akçe'yi buluyordu. Zaîm ve siyahi timarları 18.307.523 akçe ile (% 50,34) ilk sırada,

padişah hasları 7.340.114 akçe ile (% 20,18) ikinci sırada, evkaf, emlâk ve evlâtlık vakıflar 5.714.819 akçe ile (% 15,73) üçüncü sırada yer almaktaydı.

Rum eyaletinin 1520'deki taksimatı muhtemelen 1527'de Dulkadir, 1534'te Erzurum eyaletlerinin teşkiliyle değişikliğe uğramış, Malatya Dulkadir eyaletine, Karahisarşarkî, Kemah, Bayburt ve Trabzon ise Erzurum eyaletine bağlanmıştır. 1526-1527 yıllarında Rum eyaletine bağlı görülen Bozok sancağı 1529-1530'da Karaman eyaleti içerisinde yer almıştır. Bu sancaklardan Malatya, Bozok, Trabzon ve Karahisarşarkî zaman zaman Rum eyaletine yeniden bağlanmışsa da Trabzon ve Karahisarşarkî 969 (1562) yılından itibaren Rum eyaletinden kesin biçimde ayrılmıştır. Bu değişiklikler sebebiyle XVI. yüzyılın son çeyreğinden itibaren (1574) Rum eyaletinin sancak sayısı yediye düşmüştür (TK, TD, nr. 10, 14; BA, KK, Ruus, nr. 262, s. 52-55). Bunlar Sivas, Amasya, Bozok, Çorum, Arapkir, Divriği ve Canik sancaklarıdır. Bu taksimat XVII. yüzyılda aynen muhafaza edilmiştir. Ancak gerek Osmanlı Devleti içerisinde gerekse dışarıda meydana gelen sosyoekonomik gelişmeler sebebiyle Rum eyaletindeki kazaların sayısı önemli ölçüde artmış, XVI. yüzyılın son çeyreğinde otuz civarında kaza varken bu sayı 1029'da (1620) altmışı (BA, MAD, nr. 2751, s. 83-90), 1689'da altmış biri (BA, MAD, nr. 3167, s. 62-65) bulmuştur.

XVII. yüzyılın başlarında (1018/1609) Ayn Ali Efendi'ye göre yedi sancaklı Rum eyaletinde 109 zeâmet, 3021 timar olmak üzere toplam 3130 kılıç ve cebelüleriyle beraber 9000 asker mevcuttu. Eyaletin yıllık geliri 13.187.320 akçe'yi buluyordu (*Kavânin-i Âli Osmân*, s. 51-52). 1063 (1653) tarihli bir risâleye göre Rum eyaletinde 3937 kılıç timar ve cebelülerle beraber toplam 8000 asker vardı. Bu rakamlar eyalet teşkilâtı değişinceye kadar hemen hemen aynı kalmış, ancak XVII. yüzyılın ortalarından itibaren Rum eyaleti adı Sivas eyaleti olarak kullanılmaya başlanmıştır. Rum eyaletinin sancaklarından Canik 1760'ta muhassılığa dönüştürülerek Trabzon eyaletine bağlanmıştır. Bu durum Trabzon Valisi Canikli Ali Paşa'nın 1193 (1779) yılında isyanına kadar devam etmiş, daha sonra tekrar Sivas eyaletine dahil edilmiştir.

Tanzimat devrinin ilk yıllarına kadar idarî taksimatını koruyan Sivas eyaleti 1848-1850 yıllarında küçültülerek dört sancağa indirilmiştir. Bunlar Amasya ve Çorum, Sivas, Divriği, Yeni İl sancaklarıdır. Eyaletin

eski sancaklarından Canik Trabzon, Arapkir Harput (Harburut) eyaletlerine bağlanırken Bozok kendi adıyla anılan bir eyalete dönüştürülmüş, bu idarî taksimat 1864 Vilâyet Nizamnamesi ile birlikte yeniden değişikliğe uğramıştır. Buna göre 1867'de Sivas eyaleti yeni idarî taksimatla Sivas vilâyetine çevrilmiştir. Bu vilâyet Sivas, Amasya ve Karahisarşarkî sancaklarını içeriyordu (*Devlet-i Aliyye-i Osmâniye Salnâmesi* [1290/1873]).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, KK, Ruus, nr. 266, s. 57-59; BA, TD, nr. 2, 19, 79; *Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Salnâmesi* (1290/1873), s. 250-251; Ayn Ali, *Kavânin-i Âli Osmân*, s. 22-23, 51-52; İ. Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete: 1550-1650*, İstanbul 1978, s. 125-132, 182-198; Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyasına Giriş I: Anadolu'nun İdarî Taksimatı*, Ankara 1988, s. 100, 117, 128-129; Ali Açıkel, *Changes in Settlement Patterns, Population and Society in North Central Anatolia: A Case Study of the District (kaza) of Tokat (1574-1643)* (doktora tezi, 1999), University of Manchester, s. 36-54; Fehmeddin Başar, *Osmanlı Eyâlet Tevcihâtı (1717-1730)*, Ankara 1997, s. 83-87; Mehmet Emin Yolalıcı, *XIX. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara 1998, s. 14; Fazla Akbal, "1831 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nda İdarî Taksimat ve Nüfus", *TTK Belleten*, XV/60 (1951), s. 617-628; Tayyib Gökbiğgin, "15 ve 16. Asırlarda Eyâlet-i Rum", *VD*, VI (1965), s. 51-62; İlhan Şahin, "Tîmâr Sistemi Hakkında Bir Risâle", *TD*, XXXII (1979), s. 905-935; Ahmet Şimşirgil, "Osmanlı Taşra Teşkilatında Rûm Beylerbeyliği", *MÛTAD*, sy. 5 (1990), s. 289-299.

ALİ AÇIKEL

RUM MEHMED PAŞA

(ö. 879/1474 [?])

Osmanlı vezîriâzâmı.

Kökeni ve hayatı hakkında devrin kaynaklarında çok az bilgi vardır. Kemalpaşazâde, onun İstanbul'un fethinde esir düşen Rumlar'dan olup gilman olarak saray hizmetine alındığını yazar. Bu bilgi dolaylı da olsa Mehmed Paşa'nın çağdaşı Aşıkpaşazâde'nin tarihinde de yer alır ve onun Michael Kritovulos'un sözünü ettiği eşraf çocuklarının en iyilerinden biri olduğunu düşündürür. Franz Babinger'in Mehmed Paşa'nın menşeinin Anadolu veya Dimetoka olabileceği iddiası mevcut kaynaklarla desteklenmemektedir. Muhtemelen Endrun Mektebi'nde yetiştirilerek yükselmiş ve bu arada Fâtih Sultan Mehmed'in güvenini kazanmıştır. 870'te (1466) II. Mehmed'in Arnavutluk seferinin hemen ardından ikinci vezirlik makamına getirildi.

Kaynaklara göre, Fâtih Sultan Mehmed'in 872'deki (1468) Karaman seferinde Meh-